

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل أبی طالب علیہ السلام» - محمد Mehdi Krbaschi
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال دوازدهم، شماره ۴۸ «ویژه حضرت ابوطالب علیہ السلام»، پاییز ۱۳۹۴، ص ۹۷-۱۱۰

شیخ جعفر نقدی و کتاب «مواهب الواهب فی فضائل أبی طالب علیہ السلام»

* محمد Mehdi Krbaschi

چکیده: شیخ جعفر نقدی، محقق، و فقیه شیعی عراقي (۱۳۰۳-۱۳۷۰ق) آثار مكتوب بسیاری دارد. يکی از آن همه، کتاب «مواهب الواهب فی فضائل أبی طالب علیہ السلام» است که به تاريخ زندگانی، فضائل، شخصیت و پاسخ شباهات واردۀ درباره ايمان وی می پردازد. اين مقاله به معروفی مؤلف و اين کتاب وی که در سن ۱۹ سالگی آن را تأليف کرده، پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: نقدی، جعفر؛ مواهب الواهب (کتاب)؛ ابوطالب - ايمان.

درجات و مقامات آسمانی حضرت ابوطالب علیہ السلام در روایات متعددی تبیین شده است، که علامه مجلسی در بحار الانوار ج ۳۵ به تفصیل بیان می‌کند. این حقایق را امامانی فرموده‌اند که فرزندان و نوادگان آن گرامی هستند. و به حکم عقل، بهترین معرفی برای یک شخصیت را از زبان فرزندان و نسل‌های آینده او باید فرا گرفت. ولی در سوی دیگر، گروهی سخن از ایمان نیاوردن حضرتش به میان آورده‌اند.

یکی از کج‌فهمی‌های برخی از اهل سنت و وهابیت، مسئله ایمان حضرت ابوطالب علیہ السلام، پدر والاقدار امیر مؤمنان علی علیہ السلام است. اینان، وی را به دلیل عدم اظهار عمومی ایمان خود به نبی اکرم صلوات الله علیه و آله و سلم به جهت امکان حمایت از برادرزاده خود، مشرک پنداشته‌اند.

البته احادیثی که درباره ایمان حضرت ابوطالب علیہ السلام رسیده رواج این مسئله تاریخی- اعتقادی در میان اصحاب اهل بیت علیہ السلام را نشان می‌دهد. نجاشی نیز در رجال خود برای پنج نفر از راویان حدیث، کتابی درباره ایمان آن حضرت ذکر می‌کند.^۱

درباره حضرت ابوطالب و ایمان وی کتابها و مقالات مختلفی نگاشته شده است. از جمله پژوهش استاد ناصرالدین انصاری قمی (مجله میراث شهاب شماره ۷۰ و کتاب کتابشناسی اهل بیت علیہ السلام ص ۱۵ تا ۴۳)، ایشان در این اثر

۱. أحمد بن محمد بن أحمد بن طرخان الكندي أبو الحسين الجرجاني الكاتب (رجال النجاشي / ص ۸۷)؛ أحمد بن القاسم (همان / ص ۹۵)؛ أحمد بن محمد بن عمار (همان)؛ سهل بن أحمد بن عبد الله بن أحمد بن سهل الديباجي (همان / ص ۱۸۶)؛ على بن بلال بن أبي معاوية أبو الحسن المهلبي الأذدي (همان / ص ۲۶۵)

بیش از ۱۶۰ اثر چاپی و خطی و به زبانهای مختلف را معرفی نموده‌اند. یکی از آن همه، «مواهب الواهب فی فضائل أبي طالب [لیثی]» نگاشته علامه محقق، شاعر توانا و مؤلف بزرگ، شیخ جعفر نقدی است. در این سطور به معرفی مؤلف گرانقدر و این اثر وی پرداخته شده است.

مؤلف

شیخ آقا بزرگ طهرانی وی را چنین معرفی می‌کند: هو الشیخ جعفر بن الحاج محمد بن عبدالله بن محمد تقی بن الحسن بن الحسین ابن علی النقی الربيعی النوازی المعروف بالنقدي.^۱

ولادت

شهر العماره واقع در استان میسان در جنوب شرقی عراق و در کنار رود دجله و در ۳۲۰ کیلومتری بغداد، زادگاه وی است. تولد وی را ۱۴ ربیع‌الثانی ۱۳۰۳ق نوشته‌اند. خاندان وی معروف به علم و ادب بوده‌اند؛ پدرش شیخ محمد، اولین استاد وی بوده و در رشد علمی وی بسیار می‌کوشید. شیخ جعفر پس از مدتی به همراه پدر خود به نجف رفت و در حلقه‌های علمی آن شهر به علوم مختلف دینی مشغول شد. وی در فقه و اصول شاگرد بزرگانی چون مرحوم سید محمد کاظم یزدی (۱۳۳۷ق) و شیخ محمد کاظم خراسانی (۱۳۲۹ق) بود. نبوغ فکری اش در میان سایر همدرسان وی کاملاً مشهود بود و نهایتاً وی به بالاترین درجات علمی رسید و از مجتهدین زمان خود شد. وی سایر علوم همچون حساب و هندسه را نزد مرحوم سید هبة الدین شهرستانی آموخت.^۲

۱. نقیاء البشر / ۲۹۷، الشیخ جعفر نقدی حیاته و جهوده الفكريّة/ ۲۰۰.

۲. معارف الرجال / ۱۸۴/ ۱.

وی از اندیشه‌های عمومی و مطرح صاحب نظران در مجله‌های المنار، الهلال و المقتطف بی‌خبر نبود و آثار این آراء جدید را در خلال کتابهای وی می‌توان دید.

وی پس از درگذشت پدرش به عماره بازگشت و به دلیل همت بلند خود در نشر تعالیم دینی و قدرت در حل مشکلات اجتماعی، به سمت وکالت عام مرجع دینی آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی (۱۳۶۵ق) رسید. پس از مدتی به "مجلس تمیز الشرعی" بغداد راه پیدا کرد، بعد از آن به حله رفت و مجدداً به بغداد بازگشت. بعد از بازنشستگی ترجیح داد که در شهر مقدس کاظمین در نزدیکی مرقد امامان معصوم شیعه یعنی امام کاظم و امام جواد علیهم السلام سکونت نماید و به شهر خود عماره بازنگ^۱ داد.

كتابها

از مرحوم شیخ جعفر نقدی، غیر از مقالات و اشعاری که در مجلات مختلف به چاپ رسیده است، ۲۸ کتاب در تاریخ، علوم اجتماعی، فقه و ادبیات بر جای مانده است. بیشتر این آثار در تاریخ و فضای اهل سنت است، مانند:^۲

الأنوار العلوية و الأسرار المرتضوية؛ تاريخ الإمامين الكاظمين؛ تدابير المنازل أو السياسات الأهلية؛ الحسام المصقول في نصرة ابن عم الرسول ﷺ؛ زهرة الأدباء في شرح لامية شيخ البطحاء؛ زينب الكبرى بنت الإمام على عليهما السلام؛ غرة الغرر في أحوال الأئمة الإثنى عشر عليهما السلام؛ غزوات أمير المؤمنين على بن أبي طالب عليهما السلام (الأنوار في فضل حيدر الكرار)؛ فاطمه بنت الحسين عليهما السلام؛ من الرحمن في شرح الفوز والأمان في مدح صاحب العصر و

١. ماضي النجف و حاضرها ٣٥/١

^٢ معجم المؤلفين العراقيين /١:٢٥٤؛ الشيخ جعفر النجدي حياته وجهوده الفكرية/١٨٧.

الزمان علیهم السلام؛ مواهب الواهب في إيمان أبي طالب علیهم السلام؛ المولد النبوى الشريف؛ نزههة المحبين في فضائل أمير المؤمنين علیهم السلام (أشعة الانوار في فضل حيدر الكرار)؛ وسيلة النجاة في شرح الباقيات الصالحات للعمرى.

از او کتابهایی نیز در عقاید و اخلاق باقی مانده است، همچون: الإسلام و المرأة الحجاب و السفور؛ الدروس الإلخاقية؛ ذخائر القيامة في النبوة والإمامية. در تاریخ نیز آثاری همچون: الروض النضیر فی شعراء و علماء القرن المتأخر والأخیر؛ ضبط التاريخ بالأحرف و مانند آن نگاشت.

ذوق شعری

مقالات و قصائد بسیاری از وی در مجلات: العرفان، المرشد، التهذیب، الفضیلة، الإستقلال، النور، الهدی، بغداد، الإعتدال و النجف در عراق، مصر و سوریه به چاپ رسیده است.^۱

او در مدح و رثای اهل بیت علیهم السلام و عالمان دینی اشعار بسیاری دارد. بداهتاً شعر می سرود و ماده تاریخ می گفت. سلیس و روان بودن از ویژگی های شعر وی است.

نمونه‌ای از شعر وی در مدح امام زمان علیهم السلام چنین است:

طالٰت بغييتك الأعوام و الحجج
فداك نفسى متى يأتي لنا الفرج
حتى متى الصبر و الدنيا قد امتلأت
جوراً و قد زاد فى أفاقها الهرج
نهضاً فركن الهدى من بعد رفعته
قد هدمته رعاع الناس و الهمج^۲

خانم مرضیه بیگم جمالزاده حصار در پایان نامه "جایگاه اهل بیت علیهم السلام" در اشعار

۱. نقیاء البشر في القرن الرابع عشر / ۲۹۸؛ نرم افزار الجرائد النجفية.

۲. موسوعة النجف الأشرف ۱۶۲/۱۹

جعفر نقدی، اشعار او را به چند قسم تقسیم کرده است: شعر دینی (مدح و رثاء) و دیگر اغراض شعری مانند: غزل، وصف، موعظه، شکایت، اخوانیات، عرفانی، تقریض... البته به دلیل نسبت بسیار زیاد شعر دینی نسبت به دیگر موارد، این بخش گسترده‌تر شده و به چند عنوان تقسیم شده است:

علویات، غدیریات، فاطمیات، حسینیات، مدایح مشترک و عام، مدایح خاص، مهدویات، مدایح انصار، تاریخی و عقایدی، دفاعی. جمالزاده برای هر کدام از این اقسام، نمونه‌هایی ارائه کرده است. آنگاه این اشعار را از چند جهت بررسی کرده است:

- اسالیب شاعران در دفاع از اهل بیت: احتجاج، قیاس، هجاء، محاوره، تکرار.
- اسلوب بیانی: صور استدلالی و احتجاجی، تکرار، تتابع لفظی، سؤالی و خطابی.
- ویژگی‌های شعری: استفاده از صور بلاغی، محسنات بدیعی، اقتباس، وزن و قافیه، استهلال و شروع قصاید، حسن ختام، کاربرد اصطلاحات علمی.

جمالزاده فصل اول این رساله را که حدود ۶۰ صفحه دارد، به دو موضوع اختصاص داده: اول - بررسی اوضاع و احوال زمان نقدی. دوم - شرح حال آثار مکتوب نقدی، اعم از آثار مشور، اشعار و شروح و حواشی بر آثار دیگران.

دیدگاه بزرگان در مورد شخصیت او^۱

- شیخ محمد سماری: شیخ جعفر نقدی نظم و نثر زیبایی دراد. او علامه‌ای دانا و فاضل است که در بسیاری از علوم تبحر دارد، اراده و عزم راسخش او را بر آن داشت که برای تحصیل راهی نجف شود و کتابهای زیادی در علوم دینی و

۱. تمام این دیدگاه‌ها، از پایان‌نامه‌ی یاد شده نقل شده است.

غیر دینی بنگارد. (الطیعة شعرا الشیعه، ج ۱ ص ۱۸۱)

- محمد حرز الدین: شیخ جعفر نقدي اهل علم، فضیلت و کمال بود. او شاعری تواناست و بالبداهه شعر می‌گفت. شعرش بسیار سلیس، آسان و قابل فهم است. (معارف الرجال ۱۸۳/۱)

- یوسف اسعد داغر: علامه شیخ جعفر نقدي اشعار زیادی در موضوعات مختلف دارد و این اشعار از هر گونه تکلف و پیچیدگی و دشواری به دور است. (مصدر الدراسة الادبية ج ۳ بخش ۲ ص ۱۳۴۹)

علاوه شیخ جعفر خلیلی جایگاه او در قضاوت را ستوده است. (اعلام الادب فى الدهر الحدیث میر بصری ۲۲۳/۱)

وفات

مرحوم شیخ جعفر نقدي پس از عمری تلاش علمی، فرهنگی و اجتماعی سرانجام در روز هفتم محرم سال ۱۳۷۰ در حسینیه آل یاسین کاظمین در خلال مجلس عزاداری سیدالشهداء علیهم السلام به صورت ناگهانی دارفانی را وداع گفت و بنا بر گزارش‌های مكتوب، کاظمین از خبر درگذشت وی لرزید!

علامه شیخ محمد السماوی نیز پنج روز قبل از وی از دنیا رفته بود و سید محمدصادق آل بحرالعلوم ماده تاریخی درباره فوت این دو دانشمند در چهار بیت سروده که آخرین مصraig شعر چنین است: (أقضى جعفر بها و محمد) = ۱۳۷۰.

پس از انتقال پیکر شریفش به نجف اشرف در روز تاسوعا، در صحن علوی مقابله حجره شماره ۴۷ (نردیک باب الطوسی) به خاک سپرده شد.

آثار وی درباره حضرت ابوطالب علیہ السلام

مرحوم نقدی دو اثر درباره حضرت ابوطالب علیہ السلام دارد:

۱- زهرة الادباء فی شرح لامیه شیخ البطحاء

وی در این کتاب به شرح شعری از آن حضرت پرداخته است که با مطلع ذیل آغاز می‌گردد:

خلیلی ما اذنی لأول عاذل   بضغوء فی حق و لا عند باطل

وی این قصیده را در کتاب مواهب الواهب نقل می‌کند و تصمیم خود را برای شرح این قصیده بیان کرده است.^۱ این کتاب را در سال ۱۳۵۶ق در نجف در ۵۰ صفحه وزیری منتشر نموده است.

قصیده لامیه شهرت فراوان دارد و بیش از صد بیت است.^۲

۲- مواهب الواهب فی فضائل أبي طالب علیہ السلام که در ادامه به معرفی آن می‌پردازیم.
سال تأليف کتاب

شیخ نقدی این اثر را در سال ۱۳۲۲ق به پایان بردé است.^۳ با توجه به تاریخ تولد وی در سال ۱۳۰۳ق، می‌توان گفت او در سن ۱۹ سالگی چنین تأليف ارزشمندی را آفریده است و این نشان از نبوغ علمی وی دارد که با امکانات محدود آن زمان و در ابتدای سینین جوانی چنین کتابی را قلمی کرده است.

۱. مواهب الواهب فی فضائل أبي طالب علیہ السلام (سنگی) / ۱۱۳.

۲. الصحيح من سيرة النبي الأعظم صلوات الله عليه وسلم / ۱۵/۴؛ الحجة على الذاهب إلى تكفير أبي طالب / ۳۳۳/۴؛ الدرة الفراء في شعر شیخ البطحاء (دیوان أبي طالب: جمع، تحقیق و شرح دکتور باقر قربانی زرین) / ۱۱۹.

۳. مواهب الواهب فی فضائل أبي طالب علیہ السلام (سنگی) / ۱۵۴.

انگیزه تألیف

مؤلف در مقدمه کتاب می‌نویسد:

آنچه که باعث نگارش این کتاب شد، عدم یافت کتابی مستقل درباره فضیلت و جلالت حضرت ابوطالب علیهم السلام توسط نویسنده‌گان بزرگ است؛ البته رسائلی در اثبات اسلام آوردن و بیان نجات وی وجود دارد. سپس می‌افزاید: من دوست دارم تا آنچه که در احوالات، روایات و اخبار حضرت ابوطالب در کتب گوناگون به صورت پراکنده است، یکجا جمع‌آوری کرده و فضائل بلند و مناقب رفیع او را از هر گوشه برچینم. و رموز پنهان روایاتی را که درباره ایشان است آشکار سازم.^۱

به نظر می‌رسد آنچه که در این کتاب نسبت به آثار قبلی درباره حضرت ابوطالب علیهم السلام جدید است و مؤلف به آنها نظر داشته است، جمع‌آوری احوال آن حضرت از کتب تاریخی معتبرتر شیعه و اهل سنت است؛ چرا که درباره حضرت ابوطالب علیهم السلام کتابهای بسیاری تألیف شده، ولی ظاهراً مؤلف ما جامعیتی را که مدد نظر وی بوده، از جهت نقل همه اقوال تاریخی، حدیثی و پاسخ به شباهات وارد، در آثار قبلی ندیده است.

همچنین تبویب مناسب مطالب توسط مرحوم نقدی در این اثر نیز یک نوآوری نسبت به کتب پیشین در این باره است که پیدا کردن مطالب مربوطه را آماده می‌کند.

۱. مواهب الواهب فی فضائل أبی طالب علیهم السلام / ۳

ساختار کتاب

مؤلف، این کتاب را در یک مقدمه و دوازده باب و یک خاتمه قرار داده است.

فهرست این کتاب بر اساس نسخه چاپ سنگی آن چنین است:

مقدمه کتاب دو فصل دارد:

(۱) نسب حضرت ابوطالب و مختصری از شرح حال پدران ایشان. (ص ۱۲-۳)

(۲) مختصری از شرح حال برادران آن حضرت. (ص ۱۹-۱۲)

ابواب دوازده گانه کتاب بدین شرح است:

(۱) نام، القاب، کنیه، تاریخ ولادت، محل زندگی، جلالت وی در زمان جاهلیت و اسلام، خطبه ازدواج ایشان با حضرت فاطمه بنت اسد^{علیهم السلام} و مختصری از مناقب آن بانو. (ص ۱۹-۲۶)

(۲) عدم کفر آن حضرت به خداوند، حتی چشم به هم زدنی، و اینکه او از اوصیاء انبیاء بوده است. (ص ۲۶-۳۵)

(۳) کراماتی که همچون معجزه از آن حضرت صادر شده همانند خبر دادن از امور پنهانی (ص ۳۵-۴۲)

(۴) فضائل، مناقب و روایاتی که دلالت بر تنزیه و تصدیق وی توسط نبی اکرم^{صلی الله علیه و آله و سلم} دارد و بیان این نکته که بعض حضرت ابوطالب^{علیهم السلام} مایه کفر است. (ص ۴۲-۵۱)

(۵) شأن و جلالتی که خداوند با تقسیم دو نور نبی و وصی بین او و برادرش عبدالله، به حضرت ابوطالب^{علیهم السلام} داده است و روایت مژم و فضیلتی که آن روایت برای آن حضرت بیان می دارد. (ص ۵۱-۵۹)

(۶) تربیت و کفالت رسول خدا^{صلی الله علیه و آله و سلم} توسط حضرت ابوطالب^{علیهم السلام} (ص ۵۹-۶۷)

۷) خدمات ابوطالب علیه السلام به رسول خدا صلوات الله عليه وآله وسلام و بیان بشاراتی که توسط وی برای آن حضرت و فرزند خودش رسیده است و وصلت دادن پیامبر صلوات الله عليه وآله وسلام با خدیجه عليها السلام توسط او و بیان برخی فضائل حضرت خدیجه عليها السلام (ص ۶۷-۷۷)

۸) محبت ابوطالب علیه السلام نسبت به نبی اکرم صلوات الله عليه وآله وسلام و دعوت کردن دیگران به دین آن حضرت و بکارگیری نهایت تلاش خود برای محکم ساختن پایه‌های دین اسلام (ص ۷۷-۹۱)

۹) سختی‌هایی که در راه یاری نبی اکرم صلوات الله عليه وآله وسلام متحمل شد و رفتن جعفر به حبسه؛ و محاصره مسلمانان در شعب (ص ۹۱-۱۰۲)

۱۰) برخی از اشعار وی در مدح نبی اکرم صلوات الله عليه وآله وسلام علاوه بر آنچه در این کتاب آمده بود و روایات تاریخی که درباره آن حضرت رسیده است و غیره. (ص ۱۰۲-۱۰۲) (۱۲۲)

۱۱) اختلاف اقوال درباره وی و پاسخ برخی شباهات که با جایگاه وی و پدران نبی اکرم صلوات الله عليه وآله وسلام منافات دارد. (ص ۱۲۲-۱۳۵)

۱۲) تاریخ وفات، غسل، کفن و دفن وی و بیان آنچه که بعد از او برای رسول خدا صلوات الله عليه وآله وسلام ایجاد شد و روایاتی که از وی نقل شده است. (ص ۱۳۵-۱۴۶) (۱۴۶-۱۳۵)
خاتمه کتاب نیز شامل یک قصیده از زینی دحلان صاحب کتاب اسنی المطالب فی ایمان ابی طالب و دو قصیده از مؤلف کتاب، شیخ جعفر نقدی در مدح حضرت ابوطالب علیه السلام و متن زیارت آن جناب است. (ص ۱۴۶-۱۵۳)

مصادر و شیوه نگارش کتاب

نقدی در پایان کتاب مصادری را که به طور مستقیم برای این تألیف از آنها بهره گرفته است، نام بردۀ می‌برد. که ۴۷ مورد است. اما اگر سایر کتابهای تاریخ،

سیره و لغت هم اضافه شود، بالغ بر ۲۰۰ مجلد خواهد شد.
از آنجا که مؤلف خود یک ادیب برجسته است، پس از هر بابی به توضیح لغات مشکل روایات و اخبار نقل شده می‌پردازد، با عنوان "ما لعله يحتاج الى البيان من هذا الباب".

مؤلف در این کتاب در موارد متعددی، از کتاب اسنی المطالب فی نجاة أبي طالب نوشته احمد بن زینی دحلان (۱۳۰۴ق) مطالعی را نقل می‌کند. متن کتاب اسنی المطالب بارها چاپ شده و ترجمه‌های آن به فارسی و اردو نیز مکرر منتشر شده است.

این کتاب خود تلخیصی از کتاب "بغية الطالب لإیمان أبي طالب" نوشته محمد بن عبدالرسول بربزنجی شافعی (۱۱۰۳ق) است.

چاپ‌های کتاب

۱- چاپ سنگی کتاب که در زمان حیات مؤلف در سال ۱۳۴۱ق توسط مطبوعه مرتضویه در نجف انجام شده است. این نسخه به خط احمد القمی و در ۱۵۹ صفحه و در قطع وزیری است. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه علامه امینی (مکتبة الإمام أميرالمؤمنین علیه السلام) در نجف و نسخه‌ای در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران موجود است.

نام کتاب در صفحه اول کتاب در قبل از شروع متن کتاب چنین است: "مواهب الواهب فی فضائل والد امیرالمؤمنین و ناصر رسول رب العالمین أبي طالب علیه السلام".
اما مؤلف در صفحه ۳ کتاب گوید: من کتاب را "مواهب الواهب فی فضائل أبي طالب" نامیدم.

۲- مرحوم دکتر محمد‌هادی امینی، این کتاب را تحقیق نموده‌اند و آن را در سال

۱۴۱۳ق توسط شرکه الكتبی در بیروت به چاپ رسانده‌اند. نام کتاب روی جلد این چاپ چنین است: "مواهب الواهب فی فضائل والد أمیر المؤمنین أبي طالب علیه السلام".
 ۳- به دلیل اهمیت کتاب و ضرورت تحقیق مجدد آن، این کار را به همراه صدیق فاضل جناب آقای دکتر مرتضی نادری آغاز کردایم و تصحیح جدیدی از این کتاب عرضه خواهد شد. إن شاء الله
 صفحات اول و آخر از چاپ سنگی متن کتاب موهب الواهب فی فضائل أبي طالب

منابع

كتابها

۱. أنسى المطالب فی نجاة أبي طالب، دحلان، احمد بن الزيني، تحقيق: السقاف، حسن بن علي، عمان، دار الامام التوسي، ۲۰۰۷م.
۲. أنسى المطالب فی نجاة أبي طالب، دحلان، احمد بن الزيني، تحقيق: الورданی، صالح، قاهره، الهدف، بي تا.
۳. بررسی جایگاه اهل بیت در اشعار جعفر نقدي. مرضیه بیگم جمالزاده حصار (پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی). استاد راهنمای: عزت الله مولایی نیا، مشاور: حیدر محلاتی. قم: دانشگاه قم، دانشکده ادبیات، ۱۳۸۸.
۴. الحجة على الذاهب إلى تكفير أبي طالب، الموسوي، فخار بن معن، بیروت، دار الزهراء، ۱۴۰۸ق.

٥. الدرة الغراء في شعر شيخ البطحاء (ديوان أبي طالب)، جمع، تحقيق و شرح، قربانی زرین، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ١٤١٦ق.
٦. رجال النجاشي، النجاشي، احمد بن محمد، قم، موسسه النشر الإسلامي، ١٤٢٩ق.
٧. الصحيح من سيرة النبي الاعظم ﷺ، العاملی، سید جعفر مرتضی، قم، دار الحديث، ١٣٨٥ش.
٨. طبقات اعلام الشیعه (طبقات البشیر في القرن الرابع عشر)، الطهراني، آقا بزرگ، نجف، المطبعه العلمیه، ١٣٧٣ق.
٩. كتابشناسی اهل بیت علیہ السلام، انصاری قمی، ناصرالدین، قم، بوستان کتاب، ١٣٩١ش.
١٠. ماضی النجف و حاضرها، آل محبوبه، جعفر، نجف، الأدب، ١٣٧ق.
١١. مستدرک أعيان الشیعه، الأمین، حسن، بیروت، دارالتعارف، ١٩٨٩م.
١٢. مشاهیر المدفونین فی الصحن العلوی الشریف، الفتاوی، کاظم عبود، قم، الاجتهاد، ٢٠٠٠م.
١٣. معارف الرجال، حرز الدین، محمد، قم، مکتبة آیة الله العظمی المرعشی النجفی، ١٤٠٥ق.
١٤. معجم المؤلفین العراقيین فی القرنین التاسع عشر و العشرين، عواد، کورکیس، بغداد، الإرشاد، ١٩٦٩م.
١٥. مواهب الواهب فی فضائل والد امير المؤمنین ابی طالب علیہ السلام، الندی، جعفر، تحقيق: امینی، محمد هادی بیروت، شرکة الكتبی، ١٤١٣ق.
١٦. مواهب الواهب فی فضائل والد امير المؤمنین و ناصر رسول رب العالمین ابی طالب علیہ السلام (سنگی)، نجف، مرتضویه، ١٣٤١ق.
١٧. موسوعة النجف الأشرف، الدجیلی، جعفر، بیروت، دارالأضواء، ٢٠٠٠م.

مقالات

١. الشيخ جعفر الندی حیاته و جهوده الفكریة (١٨٨٥-١٩٥٠) دراسة تاریخیة تحلیلیة، کوفه، علی خان المدنی، علی عبدالمطلب، مجله دراسات مرکز الكوفه، شماره ٣٢، ٢٠١٤م.
٢. كتابشناسی حضرت ابوطالب علیہ السلام، انصاری قمی، ناصرالدین، قم، میراث شهاب شماره ٧٠، ١٣٩١ش.

نرم افزارها

١. الجرائد النجفية، العتبة المقدسة العلویه - کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، نگارش: .١٠٠